

DĚJINY PROTESTANTISMU NA VSETÍNSKU

Na Valašsku bylo v minulosti věnováno více pozornosti zejména postavení nekatolíků, než působení katolické církve. Tím myslíme především odboj Valachů proti Habsburkům za třicetileté války a jejich boj o náboženskou svobodu v druhé polovině 18. století.

Z církevního hlediska se na Valašsku usídlil řád cisterciáků již ve 13. století, konkrétně v roce 1261, kdy byl založen první klášter ve Vizovicích, který byl pojmenován po brumovském kastelánu Smilovi ze Střílek - a to Smilhem. Kvůli nedostatku pramenů jsou další osudy křesťanství v tomto regionu neznámé. V období husitství, se náboženské poměry vyvíjely na Moravě odlišně, než v Čechách. Počátky reformace zasáhly spíše Čechy, zatímco Moravské obyvatelstvo zůstávalo vůči Husovi vlažné. Moravané se s reformací střetávali prostřednictvím tábořských posádek, které se usidlovaly v okolí. To ovšem nebyl případ Valašska, toto území husitské války zasáhly pouze okrajově. Do nitra Valašska se reformační myšlenky dostávaly se zpožděním. Vždyť ještě v roce 1526 bylo na celé Moravě jen 130 nekatolických far proti 500 farám katolickým.¹ Koncem 16. století zesílil vliv luterské víry, jež byla přijata v roce 1574 asi dvěma stovkami evangelických kněží, a nekatolické vyznání tedy získalo na Valašsku převahu. Počátek protireformace je spojen se osobou Albrechta z Valdštejna, za nějž se provdala dědička vsetínského panství Lukrécie Nekešovna. Valdštejn ve snaze o návrat ke katolické víře povolal do Vsetína jezuitského misionáře Dingenauera.

V roce 1619 se však situace změnila, Moravské obyvatelstvo se také připojilo k povstání českých stavů a došlo tak k vyhnání katolických farářů, jež byli nahrazeni nekatolickými, a samozřejmě byl konfiskován majetek vrchnosti. Po Bílé Hoře došlo k dalšímu zvratu. Jediným přípustným náboženstvím v českých zemích se stává katolické vyznání. Valaši, kteří měli zkušenosti s církevní politikou Valdštejna, se vzepřeli a došlo k několika povstáním v letech 1621, 1626-1627 a 1643-1644. Tato povstání končila vždy tragicky a to smrtí mnoha Valachů, ať už na bojištích, či prostřednictvím hromadných poprav. V první polovině 17. století přicházeli na Valašsko misionáři, aby přivedli nekatolíky zpět k víře katolické. I přes veškerou námahu byly jejich výsledky nepatrné. Koncem roku 1650 byli obyvatelé Vsetínska donuceni přijmout katolickou víru a biskupská konzistoř v Olomouci rozhodla, že je nutné, aby se na Valašsku vytvořila pravidelná duchovní správa, čímž došlo ke stabilizaci náboženských poměrů. Následujících šest let se misionáři opět pokoušeli, aby se „troud bludařské nepravosti včas odstranil“² (byli to především misionáři z uherskohradištské koleje). Výsledky však nebyly takové, jaké by si představovali, a proto se vrchní úředník vsetínského panství Valašík uchýlil k ostřejšímu opatření. Nařídil, že se všichni poddaní musí stát římskými katolíky nebo se musí vystěhovat. Pokud je tato zpráva pravdivá, pak se jedná o ojedinělý případ, jelikož vystěhovat se směli pouze svobodní obyvatelé a poddaní neměli volby, museli přijmout katolickou víru. Valašíkovo nařízení narazilo na odpor, který byl však potlačen. Pro druhou polovinu 17. století máme nejméně zpráv o životě evangelíků na Vsetínsku. Jedná se o dobu nástupu uherského šlechtického rodu Illésházyů na vsetínském panství, jež byli vůči nekatolíkům poněkud benevolentnější. Vsetínsko se stalo významnou spojnicí, po které proudili exulanti do Slovenska, a také se stalo jedním z opěrných

¹ Burian, B. - Burian, I.: Dějiny protestantismu na Vsetínsku. Vsetín 1993, s. 11.

² Cekota, Vojtěch: *Katolická církev na Valašsku*. In: Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko. 1. vyd. Valašské Meziříčí: Hvězdárna; Vsetín: Okresní úřad; Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2002. s. 330.

bodů tří tajných cest evangelických kazatelů v protireformační době.³ Podle pramenů z roku 1683 zřejmě v důsledku Tökölyova protihabsburského povstání opět začali působit protestantští kazatelé. Po roce 1683 se situace opět mění a dochází k hluboké vnitřní proměně, kdy se upevňovala katolická církev, prostřednictvím nově založených škol, či kostelů. Po roce 1707 došlo k uzavření Altrandstedtské smlouvy a švédský král Karel XII. donutil Josefa I. k zachování ustanovení vestfálského míru pro Slezsko, kdy byly slezským evangelíkům dovoleny tři evangelické chrámy a později bylo přistavěno dalších šest. Tato událost se stala povzbuzením pro vsetínské protestanty, a jejich živější činnosti si všiml jezuitský misionář G. Baigar a zahájil vyšetřování. Odhalilo se, že na Vsetínsku je kacířů víc než dost, a proto se během velkého vyšetřování většina z nich stáhla do ústraní. Po obsazení fary v Liptále novým knězem vyšlo na povrch, že Liptál je rájem kacířů a takto bylo odhaleno více míst. Kacíři byli uvězněni a přesvědčovacími metodami přivedeni zpět ke katolické církvi. 28. prosince 1725 vyšly mandáty Karla VI. proti kacířům, které zásadně ovlivnily život dvou až tří generací vsetínského obyvatelstva. Na jeho zákony dopltil životem jediný valašský evangelík Josef Seidl. Jeho poprava na vsetínském souvěrci zapůsobila strašným způsobem. Důsledkem toho bylo, že protestanti na Valašsku už naplno vystupovali jako tajní evangelíci. Jejich bývalé církevní struktury přestaly existovat, vazby mezi nimi ochabovaly, a i když svou víru šířili prostřednictvím knih a tajných bohoslužebných shromáždění, tak si uvědomovali, že nemůžou vést otevřený boj v nerovných podmínkách.

Další neklid na Valašsku byl vyvolán v roce 1777 vlastní iniciativou tří katolických kněží vedených Janem Kořistkou, kteří se snažili zjistit skutečný počet tajných evangelíků. Obcházel obce po kázání a oznamovali, že císařovna udělila náboženskou svobodu a vyzývá k tomu, aby se každý veřejně přihlásil ke svému vyznání. Celou událost završili tzv. falešným tolerančním patentem, který byl opatřen falešnou dvorskou listinou a byl zveřejněn v Hostýně. Tímto si tak získali důvěru lidí a k evangelickému vyznání se na Valašsku přihlásilo 72 obcí, na Vsetínsku to bylo 933 obyvatel z 1086 evangelíků a ze 14 členů obecní rady 9 včetně purkmistra.⁴ Odezvou byly kruté represe, které byly vedeny proti obětem podvodu, nikoliv proti jeho zosnovatelům. Vídeň pochopitelně zachvátil šok, protože po 150 letech pronásledování protestantů, šly jejich počty do tisíců a rozhodli se tedy postupovat proti podvedeným. Byla vytvořena guberniální komise v čele s radou Beerem a tribunálním radou Flamem, kteří se vypravili do Uherského Hradiště, kde začali s výslechy. Samozřejmě byl odhalen hlavní viník tohoto incidentu, Jan Kořistka. Císařovna, však nečekala na výsledek šetření a poslala na Moravu dvorskou komisi. Krátce na to byl 7. června zřízen zvláštní soud, který měl provést inkvizici. Na druhou stranu falešný patent způsobil, že doposud tajné hnutí vystoupilo na povrch. Začaly se objevovat přihlášky k evangelické víře v masovém měřítku a na to úřady odpověděly znehodnocením těchto přihlášek. 19. srpna 1777 se konalo na vsetínském náměstí slavnostní vrácení písemných prohlášení všem obcím a jejich prohlášení byla roztržena na důkaz neplatnosti. Vše se konalo za vojenské účasti, a také byl přednesen císařský dekret z 1. června 1777, v němž císařovna napomíná pod pohrůžkou přísných trestů vzbouřence, aby se vrátili zpět ke klidu. Někteří evangelíci se zalekli, mezi nimi byl i purkmistr Martin Trlica, který se vrátil zpět ke katolické církvi, ale situace se však neuklidnila. Mnoho evangelíků přecházelo stále více do pasivní rezistence⁵

³ Burian, B. - Burian, I.: Dějiny protestantismu na Vsetínsku. Vsetín 1993, s. 48.

⁴ Melmuková, Eva: *Dějiny protestantských církví*. In: Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko. 1. vyd. Valašské Meziříčí: Hvězdárna; Vsetín: Okresní úřad; Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2002. s. 343.

⁵ nepřímá forma odporu projevující se pasivitou vůči stávajícím zákonům, které jsou považovány za nespravedlivé; metoda pomocí níž se vykonává akt občanské neposlušnosti

a zvyšovaly se také počty návštěvníků evangelických chrámů. I přes velký počet zatčených (v uherskohradištských celách bylo zatčeno již 64 činitelů) se protestanti nenechali odradit.

Počátkem roku 1780 evangelíci zápasili již čtvrtý rok za uznání své víry. Za největší úspěch je považováno zrušení soudu pro náboženské záležitosti, k němuž došlo na jaře téhož roku. Vrchnosti totiž bylo jasné, že tudy cesta nepovede. V důsledku zrušení soudu došlo k vystupňování úsilí valašských evangelíků o svoji kýženu náboženskou svobodu. Zástupci církve vkládali více nadějí do Josefa II., než do Marie Terezie. V dubnu roku 1780 se připravovalo diplomatické jednání Josefa II. a ruské carevny Kateřiny II. Josef cestoval přes Valašsko, a když se evangelíci dozvěděli, že bude nocovat ve Vsetíně, dohodli se, že předají císaři žádost 36 obcí o náboženskou svobodu. Samozřejmě se pokoušeli opakovaně informovat spoluvladaře, ale toto vsetínské předání se řadí mezi nejvýznamnější. (Dalším podobným pokusem bylo doručení memoranda ruské carevně Kateřině II., které se uskutečnilo před Velikonocemi roku 1779. Byly zhotoveny dvě memoranda, kdy jedno bylo pravděpodobně doručeno, avšak následovalo zatýkání a tresty účastníků). Jak se s odstupem času ukázalo, nebyla to zásluha "osvícenského a laskavého" císaře Josefa II., že se českým evangelíkům dostalo trošku uznání, ale že si i tady musel člověk tu trochu práva těžce a bolestně vybojovat.⁶

Ještě před předáním žádosti se evangelíci připravovali na devítidenní návštěvu slovenského kazatele. Na mnoha místech na Valašsku se konaly bohoslužby a samozřejmě se nic neutajilo, a tak katolická strana stihla zorganizovat protiakce, kde byl kazatel dvakrát v bezprostředním nebezpečí zatčení, ale nakonec se vše zdařilo. Rok před vydáním tolerančního patentu zasáhla vsetínskou evangelickou církev velká ztráta. Mnoho jejich představitelů bylo přesídleno do Uher, konkrétněji do Aradského komitátu. Mezi doživotními vyhnanci byl nejznámější lidový kazatel Jan Maniš z Ratiboře nebo také Jan Olšák, který patřil, tak jako Maniš mezi nejpřednější představitele evangelistů na Valašsku. K dalším vyhnancům patří i Tomáš Košut ze Lhoty u Vsetína, který byl dědeček evangelického protějšku Karla Havlíčka Borovského, Bedřicha Viléma Košuta.⁷ V důsledku událostí, které se staly, se někteří evangelíci zalekli, zvláště ti, kteří opakovaně váhali mezi utajením a prohlášením. Až díky tolerančnímu patentu se někteří odhodlali vrátit ke svému vyznání.

Toleranční patent z 13. října 1781 byl vydán jako odpověď na žádosti o náboženskou svobodu a je nutno dodat, že zajišťoval pouze trpění s mnoha omezeními. Člověk neměl být pro své nekatolické vyznání popraven, fyzicky trýzněn, či poslán do vyhnanství apod. Za toto však byla stanovena vysoká cena a to - ztráta svobody, evangelíci byli nuceni se podřídit kontrole katolické církve i státu, a také vědomě přijímali druhořadou existenci, i když formálně měla občanská práva platit bez rozdílu.⁸ Tento dokument po svém vydání nebyl oznámen nikde v Čechách, ani na Moravě, byl znám pouze ve dvou panstvích - v Židlochovicích a Kunštátu. Nebyl tedy oznámen ani na Valašsku, kde to nebylo potřeba, jelikož se o něm tamější protestanti dozvěděli ze Slovenska, to byl také důvod, proč jednali jako první v českých zemích. Již počátkem prosince se vytvořila delegace vsetínských evangelíků, kteří požadovali nové duchovní a učitele. 20. prosince se jim dostalo hned dvou nových pastorů, kteří bohoslužby vykonávali dočasně ve stodolách, které jim sloužily jako modlitebny. Bylo jim to však zakázáno vsetínských vrchním Bayerem, z toho důvodu, že je to v rozporu se zněním tolerančního patentu, jenž nedovoluje provozovat soukromé bohoslužby. Situace se změnila na jaře

⁶ Burian, B. - Burian, I.: Dějiny protestantismu na Vsetínsku. Vsetín 1993, s. 124.

⁷ Melmuková, Eva: *Dějiny protestantských církví*. In: Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko. 1. vyd. Valašské Meziříčí: Hvězdárna; Vsetín: Okresní úřad; Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2002. s. 344.

⁸ *Tamtéž*, s. 346.

roku 1782. Jak jsem již zmínila, o tolerančním patentu vědělo jen Valašsko a dvě panství z Brněnska a vrchnost také doufala, že to tak zůstane a v daných oblastech bude nastolena bez větších rozruchů tichá tolerance. To se jim však nepodařilo, jelikož se informace začaly šířit přes českomoravskou vrchovinu do Polabí. Po této hlavní linii proudily informace o patentu do dalších oblastí. Bylo nutné, aby se dostaly včas do všech oblastí- tím myslíme do konce roku 1782, jelikož po 31. prosinci končila možnost podání přihlášek. Objevil se však další problém, který souvisel s tím, že oznámení vyslané z Brněnska hovořilo pouze o přihlášení se k tolerančnímu patentu. Lidé se pak hlásili jednoduše pod pojmem evangelíci, ale byli zapisováni jako luteráni podle vzoru z německých států. Tam ale znamenalo „Evangelische Kirche“ luterskou církev a „Reformierte Kirche“ reformovanou církev, tedy helvetskou. Byla pak vyslána zpráva o chybě a většina přihlášek se stihla přepsat. Ale vyvstanuly další komplikace. Evangelíci na jednotlivých panstvích byli velmi opatrní na své formulace a snažili se je upřesnit dalšími dodatky, aby nebyli nějakým způsobem podvedeni. Ale to se dostalo do konfliktu s činností úřadů, které požadovaly strohé AV (Augšpurské vyznání) nebo HV (Helvetské vyznání). Samozřejmě nastal zmatek a východiskem bylo individuální přezkoumání všech přihlášek a ve všech oblastech, i tam kde už organizace existovaly. Tím se vracíme zpět k Valašsku. Protože valašská vrchnost věděla o práci pastorů a nic proti nim nenamítala, bylo by nelogické jejich činnost ukončit. Když však moravské zemské gubernium vidělo počty pastorů a učitelů na Valašsku, které podle nového předpisu ještě nemohly být ustanoveny, rozhodlo se pozastavit nepotvrzeným pastorů jejich činnosti a zapečetit modlitebny.⁹ Dvorská kancelář byla udivena, kde se na Valašsku vzalo tolik pastorů bez potvrzení, a také chtěla znát počty nekatolíků, kteří jsou schopni tyto pastory platit. Proto tak byla veškerá činnost pozastavena, což se Valachům samozřejmě nelíbilo. Valašské sbory začaly jednat a sepsaly žádost osmi obcí o potvrzení pastorů a odpečetění modliteben, která byla podána 4. března ve Vídni. Ke všemu dostali svolení, ale do Velikonoc museli provést individuální přihlášky před komisí a sdělit počty přihlášených. To však nebylo v tak krátkém čase možné. Komise na Valašsku probíhaly od konce dubna do léta na panství hradištském a přerovském. Lidé však byli nedůvěřiví, nechtěli se zapisovat na různých místech. Přihlašující osoba odpovídala na čtyři otázky: 1. osobní údaje, 2. vyznání, k němuž se přihlašuje, 3. zdůvodnění přestupu; na to následoval výklad komisaře, který měl danou osobu zviklat a přimět k odvolání přihlášky a 4. zda dotyčná osoba na přihlášce trvá. Na konci období těchto přihlášek byly v některých obcích poslední dvě otázky vypouštěny.¹⁰

Závěrem bych chtěla ještě zmínit, že přímo ve Vsetíně se vytvořily oba sbory, jak reformovaný, tak luterský a v okolních obcích to bylo povětšinou obdobně. Luterské sbory se nacházely ve Vsetíně, Ratiboři, Přžně a Hošťálkové. Všechny tyto sbory si stavěly jednoduché, většinou dřevěné modlitebny, podle nařízení tolerančního patentu (bez věží a zvonů, s malými okny a vchodem mimo hlavní prostranství¹¹), bylo sice možno požádat o bývalé protestantské kostely, které katolická církev nepoužívá, ale ty však byly všechny zkonfiskovány. Od roku 1785 je vytvořena nová administrativní struktura obou protestantských církví a jsou dosazováni lidé vhodnější pro církevní instituce, z důvodů ekonomických a druhotně z důvodů pomoci pastorovi. Život evangelíků však pořád nebyl nijak snadný. Poměry se výrazně změnily po tzv. protestantském patentu z roku 1861, kdy došlo k formálnímu zrovnoprávnění obou protestantských církví s římskokatolickou.

⁹ Melmuková, Eva: *Dějiny protestantských církví*. In: Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko. 1. vyd. Valašské Meziříčí: Hvězdárna; Vsetín: Okresní úřad; Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2002. s. 346.

¹⁰ *Tamtéž*, s. 348.

¹¹ *Tamtéž*, s. 348.

Použitá literatura:

- Burian, B. - Burian, I.: Dějiny protestantismu na Vsetínsku. Vsetín 1993
- Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko. 1. vyd. Valašské Meziříčí: Hvězdárna; Vsetín: Okresní úřad; Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2002
- Baletka, Ladislav: Vsetín, město a čas. Vsetín: Masarykova veřejná knihovna Vsetín, 2008